

RUSYA'NIN JEOPOLİTİK VE KİMLİK KODLARI: KLÂSİK KURAMLAR ÇERÇEVESİNDE YAKIN ÇEVRE ALGISI ÖRNEĞİ

Aidarbek AMİRBEK*

ÖZET

Rusya'nın jeopolitik geleneği ve temel karakteri değişime uğramadan mirasçılık konumunu devam ettirmiştir ve ülkenin iç (yönetim yapısı) ile dış politikası bu geleneğe göre şekillenmiştir. Yani Rusya'da her dönemin iç ve dış politika öncelikleri bir diğer aşamada oluşturulmaya çalışılan farklı görünümdeki ideolojik yapıyla devam ettirilmiştir. Bunun sonucunda Rusya'nın iç ile dış politikasının kökenini oluşturan bazı temel özelliklerinin (karakterinin) alt yapısı da değişime uğramadan süregelmiştir. Böylece Rus emperyal yayılım mantığı siyasal kültürün ayrılmaz parçası haline gelerek, değişime uğramayan geleksel dış politika değerleri olarak Rus eliti ile halkının benliğini şekillendirmiştir. Böyle bir benliğin şekillenmesinde klâsik ve günümüz Rus jeopolitik kuramcılarının da rolü ile etkisi büyüktür. Makalede Rusya'nın dış politika kodlarının şekillenmesini sağlayan klâsik ve günümüz Rus jeopolitik kuramlarının temel yaklaşımları yakın çevre ve Karadeniz havzası örneğiyle açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, jeopolitik kodlar, güvenlik, yakın çevre, Karadeniz Havzası, dış politika.

ABSTRACT

Russia's geopolitical tradition and the basic character of the inheritance position continued without change and the country's internal (management structure), foreign policy has been shaped according to this tradition. So the attempt to create another stage in domestic and foreign policy priorities of each period in Russia has continued with the structure of different ideological views. As a result, some of the distinguishing features of the origin of Russia's domestic and foreign policy (character) have remained unchanged from the infrastructure. Thus becoming an integral part of the Russian imperial logic of propagation of the political culture, the traditional foreign policy values have shaped the identity of the Russian elite and people. The effect of the role of the classical and modern Russian geopolitical theorists in the formation of such identity is great. The article deals with the shaping of Russia's foreign policy code from classical to modern Russian geopolitical theories will be clarified by the example of the Black Sea basin and near abroad.

---

* Dr., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, aidarbek.amirbek@iktu.kz

Keywords: Russia, geopolitical codes, security, near abroad, Black Sea Basin, foreign policy.

SSCB'nin dağılmasıyla oluşan yeni Rus elit zümresi yeni dünya şartlarına uygun olarak Rusya'nın dünyadaki konumunu güçlendirmek için Rus kültür ve kimlik kodlarını temel alan jeopolitik kuramlarının gelişiminin sağlanması gerektiğini dile getirmişlerdir (Muhaev, 2010: 3). Bu bağlamda Rusya'nın elit tabakasında büyük alanları içeren stratejik derinliğe sahip yakın çevre algısı oluşmaya başlamıştır. Aynı zamanda ülkede Anglo-Sakson devletlerinin önerdiği bir dünya düzenine alternatif sağlayabilecek ve Rus kimlik kodlarına dayalı jeopolitik ve jeoekonomik kuramları güçlendirmekle mümkün olduğu inancı da pekişmiştir. Bunun sonucunda klâsik Rus jeopolitik kuramları revize edilerek, Rusya'nın çıkarları ile güvenliğinin korunduğu yeni uluslararası sistemi öngören Rus jeopolitik kuramları ortaya çıkmıştır.

Rus jeopolitik kodları Rusya'nın güçlü ve bağımsız bir devlet olarak ayakta kalabilmesi fikirlerine göre şekillenmiştir ki, yakın çevrede varlığını ve etkisini güçlendirme hedefi bu fikrin temellerini oluşturmaktadır (Polyakov, 1992: 17). Aynı şekilde Rusya'nın bulunduğu coğrafi mekân dış politikada sürekli olarak güvenliği ön plana çıkarmıştır ki, Rus jeopolitiğinin temellerini güvenlik kaygısını giderme tezleri oluşturmaktadır. Kısacası Rus jeopolitik kuramların büyük çoğunluğu kimliği (benliği) tanımlama ile büyük alanlar üzerinden dünyadaki konumunu sağlamlaştırmayı öngören fikir akımların bütünü olarak kabul edilebilir.

Rusya'nın Jeopolitik ve Kimlik Kodları: Klâsik Kuramlar Yerinden Gelişim Konsepti

Konsept milliyetçi Avrasyacılar tarafından geliştirilmiştir ve Rusya'nın sadece Avrupalı ya da sadece Asyalı bir devlet olmadığını, aksine her iki kıtanın kültürüyle yoğrulmuş ve böylece kendine özgü Üçüncü Yolu temsil eden bir Avrasyalı devlet olduğu tezini geliştirir (<http://www.stoletie.ru>). Yerinden gelişim konseptini savunanlara göre Rusya'nın hiçbir kimseden örnek almayan, kendine özgü bir kimlik anlayışının olması gerektiğini dile getirirler ki, ancak bu şekilde devletlerarası hiyerarşideki güçlü konumunun korunabileceğinin altını çizerek.

Konseptin savunucuları Rusya'nın dünyadaki diğer güçlü aktörler tarafından dikkate alınmasını, ülkenin büyük alanlar üzerinde sağlayacağı nüfuzla bağladıklarını okuyabiliriz. Yani onlara göre Rusya uluslararası hiyerarşide büyük devlet statüsüne ulaşmakla dünya politikasındaki itibarını arttırabilir, büyük devlet statüsüne ulaşmak için ise büyük alanları kendi etki ve nüfuzunu altında bulundurmaya gerektirir. Rusya Başkan'ı Putin bu konseptin felsefi anlayışından etkilenmiş olmalıdır ki, bir konuşmasında aynen şöyle demiştir: *Bizim temel hedeflerimiz Rusya'nın egemenliğini korumaktır,*

müttefiklerimizin saygısını kazanmaktır ve istikrarlı bir dünyayı inşa etmektir. Bu hedeflere ancak güçlü olarak ulaşabiliriz (<http://www.rg.ru>).

Konuşmanın içeriğinden anladığımız gibi, Putin ülkesinin gücü oranında dünyadaki saygınlığının söz konusu olduğuna inanmaktadır ve bundan dolayıdır ki, kendisinin izlediği dış politikasının Realist ekole daha yakın olduğunu ispatlamaktadır. Zaten Avrasyacılar'ın felsefi anlayışıyla özdeşleşen Yerinden Gelişim Konsepti temsilcileri de, uluslararası ilişkileri Realist ekolün tezleriyle yorumlamaktan yana olduklarını görürüz. Onlara göre uluslararası sistem değişime doğru evrilmektedir ve böyle bir dönem-de bölgesel güce sahip her devlet değişime doğru evrilen dünya konjonktürünü fırsat bilerek, daha fazla nüfuz alanları elde etmeye çabalarlar ve bundan dolayı birbirleriyle acımasız rekabet, mücadele ve çatışmaya girerler. Böyle bir durum doğal olarak, devletin dış politikasında güvenlik, ulusal çıkar ve dengeleme anlayışını ön plana çıkarır.

Akımın temel savunucuları Ruslar'ın doğup geliştikleri ve zamanla yayılarak güçlü bir imparatorluğu inşa ettikleri coğrafi topraklara Yerinden Gelişim Alan'ı olarak adlandırılırlar ve Ruslar'ın kimliğine doğup geliştikleri, aynı zamanda diğer kültürleri nüfuzu altına aldıkları coğrafi alanların büyük etkisinin olduğunu vurgularlar (Vernadski, 2000: 21). Ruslar'ın doğduğu ve geliştikleri, zamanla nüfuzunu yaydıkları alanlara ise Hazar ile Karadeniz'in çevresindeki bölgeleri dahil ederler ki, burada yaşayanları Avrasyacı millet olarak nitelendirirler. Konsept'in temsilcilerine göre Rusya güçlü bir imparatorluk kurmak istiyorsa, ifadesi ettiğimiz Yerinden Gelişim Alan'ı bünyesindeki coğrafi toprakları elinden kaçırmamalıdır ve burada nüfuz ve etkisini güçlendirmelidir. Meselâ, konseptin klâsik temsilcilerinden Petr Savitski, Rusya'nın yakın çevresini merkez-çevre ilişkisi bağlamında inceleyerek, Ruslar'ın güçlü bir millet olarak ayakta kalabilmelerini Çin'den Batı Avrupa'ya kadar uzanan büyük alan üzerindeki nüfuza bağlı olduğunu beyan etmiştir (Savitski, 1997: 332).

Yerinden Gelişim Konsepti'nin diğer önemli bir tezi ise Rusya'nın bir deniz gücü olarak değil, aksine karasal bir devlet olarak yayılmaya yakın olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, Rusya günümüz anlamındaki sert gücü oluşturan askeri enstrümanlarla nüfuzunu koruyabileceğini varsaymaktadır ve ancak bu güçle büyük alanlara yayılabileceğini düşünmektedir. Bununla birlikte bu akım Rusya'nın geniş yüzölçümü ve toprakları altındaki kaynaklarının bol olduğunu, uluslararası arenada devletin daha bağımsız ve özerk hareket edebilme kabiliyetini güçlendirdiğini vurgulayarak, Rusya'nın hakimiyetini sağlamlaştırması gerekli alanları ikiye ayırır:

(i) Asya alanında Çin, Hindistan ve İran sınırlarına kadar uzanan devletler üzerinde sağlanması gerekli hakimiyet alanı.

(ii) Avrupa alanında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tamamını içine alan bir nüfuzun sağlanmasıdır.

Rusya gerçek anlamda Avrasyacı bir güç olmak istiyor ise bu iki alan üzerindeki hakimiyetini kurmakla, güçlendirmekle ve sürdürmekle müm-

kün olabileceği vurgulanır (Karsavin, 1992: 41), bu şekilde Rusya'nın nüfuz etmesi gerekli büyük alanın da sınırları çizilir.

Yerinden Gelişim Konsepti'nin diğer önemli bir savunucusu Lev Gumilev'dir. Gumilev Batı'nın dünya algısını tez, Doğu'nun algısını ise anti-tez olarak görür ve bunları sentezleyen Avrasyacılık adı altındaki bir dünya görüşünü geliştirir. Gumilev'e göre Rusya'nın karasal bir ülke olarak yayılımı, kimliğine Türk ve Slav kültürlerinin özelliklerini barındıran Rus Süperetniği'ni ortaya çıkarmıştır. Bilimsel çalışmasında şunu dile getirmiştir: *Ruslar ne sadece Slav, ne de sadece Turan kültürüne aittirler. Biz her iki kültürün kalıntılarını kendimizde barındıran Ruslar'ız* (Gumilev, 2005: 38).

Gumilev'in savunduğu tezler günümüz Neo-Avrasyacılığın temellerini oluşturmuştur ve Batı ile Doğu'nun dünya görüşlerini sentezleyen bir kimlik anlayışını beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı Avrasyacılar güçlü bir Ortodoksluk dini inancına sahip olmakla beraber, sadece Slavcılık kimlik anlayışını tutunmakla Rusya'nın büyük alanlara yayılamayacağını, güçlü bir imparatorluk için Slav ve Türk benliğini taşıyan ulusları kendi nüfuzu altında barındırmanın şart olduğunu çizerler (Karsavin, 1992: 66).

Rusya'nın Ulusal Özellikleri Konsepti

Konseptin temellerini Rus bilim adamı Nikolai Berdiyayev atmıştır. Bundan dolayı konseptin savunduğu tezleri anlayabilmemiz için Berdiyayev'in bilimsel çalışmalarına değinmemiz gerekir.

Berdiyayev kendi çalışmalarında Rus halkının psikolojisine değinir ve Ruslar'ın sürekli olarak nüfuzu ile etkisini belli alanlara yayma güdüsünü taşıdığını dile getirir. Yani Berdiyayev, bir anlamda Ruslar'ı nüfuz alanlarını genişletmede doyumsuz bir karaktere sahip halk olarak tanıtır ki, yayılma anlamına dayalı böyle bir doyumsuzluğun, Rusya'nın devlet olarak varlığına olumsuz yansiyebileceğini de vurgular (Berdiyayev, 2008: 62).

Ulusal Özellikleri Konsepti'nin savunucuları tezlerini Berdiyayev'in fikirlerine dayandırarak, Rusya'nın derin anlamdaki yakın çevreye yayılımını iki döneme ayırarak incelerler. Birincisi Büyük Petro dönemine kadar olan süreyi içerirken, ikincisi ise Büyük Petro'dan sonraki ülke gelişimi dönemini kapsamaktadır. İlk dönemde Rus halkının daha çok içe kapalı, Doğu kültürü ile Asya alanındaki toprakları içeren yakın çevreye genişlemekle sınırlı kaldığını, buna karşın Büyük Petro dönemi ile Rus halkının gözü Avrupa'ya açılarak, Petro'nun acımasız reformlarıyla ülkenin kalkınmasının sağlandığını, Rusya'nın yakın çevre algısının Avrupa topraklarını kuşatacak şekilde genişlediğine dikkat çekerler.

Tarihsel örnekler üzerinden tezlerini geliştiren konsept savunucuları, Rus emperyal eylemlerinin temelinde Avrasyacılık anlayışının yattığına vurgu yaparlar ve Büyük Petro dönemine kadar Rus halkının Baltık ile Karadeniz'in etrafına etkisini genişlettiğine değinirler. Büyük Petro dönemiyle birlikte Niştad Anlaşması'nın yapıldığını, böylece Rusya Kuzey Avrupa'daki hâkimiyetini sağlamakla kalmayarak, aynı zamanda bir kıta gücü olarak

dünya arenasına çıktığının altını çizerler. Büyük Petro sonrası dönemde ise Rus nüfuzunun sağlandığı yakın çevre alanı kapsamına Doğu ve Orta Avrupa, Asya'nın Merkezi ve Güney Doğu'su dahil edilmiştir. Bundan dolayı Rusya'nın temel nüfuz alanlarının Avrasya coğrafyasında olduğuna vurgu yapılır ve bu alanın kapsamına Kazan, Astrahan, Azov'un çevresinde yaşayanların toprakları, Kırım, Kafkasya, Sibirya, Orta Asya, Uzak Doğu'yu (Sibirya) dâhil etmektedirler (Muhaev, 2010: 252). Böylece Rusya'nın asıl hâkimiyetini sağlaması gerekli yakın çevre alanının bu bölgelerin olduğunu, bunlar üzerinde kurulan nüfuzla Rusya'nın dünyadaki saygısının ölçülebileceğini savunurlar.

Konsepti savunan günümüz Rus bilim adamları, ifadesi geçen bölgelerin Rusya açısından Lebensraum'u, yani Hayat Saha'sını oluşturduğunu, bundan dolayı bu alan Ruslar açısından hayati çıkara sahiptir ve alan üzerindeki nüfuzun düşmeye evrilmesi, Rusya'nın itibarının azalmasıyla eşdeğerde tutulmaktadır. Kısacası adını açıkladığımız bölgelerde diğer güçlü aktörlerin nüfuz etmesini Rusya hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini öngörebiliriz.

Rusya'nın Antropocoğrafya Kuramı

Kuramın temellerini Lev Meçnikov atmıştır. Meçnikov çalışmalarında bir ülkenin yakın çevre alanını devletin varlığını koruyacak ve gücünü doruk noktaya ulaştıracak bölgelerin tamamı dâhil ederek analiz etmiştir. Bu bağlamda Meçnikov bir devleti dünya arenasında güçlü konuma yükseltecek herhangi bir bölgeyi ya da bölgeleri, onun coğrafi anlamdaki yakınlığına ve uzaklığına bakmaksızın yakın çevre sınırları içerisinde incelemenin önemi ne değinmiştir (Meçnikov, 2006: 220).

Antropocoğrafya kuramı devletlerarası ilişkileri insanlararası ilişkilerin daha gelişmiş bir türü olarak ele alır ve insanlar arasında hangi kural ile kaideler geçerli ise aynısının devletler arasında da geçerli olduğunun altını çizer. Bundan dolayı kuramın temel tezine göre, nasıl ki insan oğlunun temel hedefi daha fazla iktidar ve güç elde etmektir, aynı şekilde devletin de temel amacı daha geniş, yani büyük alanlara hâkimiyetini yaymaktır.

Kuramın geliştirdiği tezlerin bir diğeri de, devletin yakın çevre alanını uluslararası hiyerarşideki konumuyla bağlantılı olarak açıklamaya çalışmasıdır. Bir anlamda kuramın savunduğu tezleri günümüz uluslararası ilişkiler anlayışına göre açıklarsak, her devletin gücü oranında dünyadaki hiyerarşik sıralamada bir yeri vardır ve ülke yöneticileri bu sıralamadaki yeri dikkate alarak yakın çevre alanlarının sınırlarını çizerler. Örneğin, eğer bir devletin hiyerarşideki statüsü süper ülke konumunda ise bu devletin varlığı ve hayati çıkarlarına bağlı olarak, dünyanın herhangi bir köşesi bile yakın çevresi olarak belirlenebilir. Aynı şekilde bir devletin dünya hiyerarşisindeki yeri büyük devlet statüsünde ise doğal olarak bu devletin yakın çevre algısı süper devlete göre daha sınırlı coğrafyayı kapsar. Bölgesel güç aktörlerinde ise büyük devlete göre daha da dar yakın çevre algısı mevcuttur. Bu şekilde

bir devletin dünya hiyerarşik sıralamasındaki yerine bağlı olarak, yakın çevre algısı da değişiklik arz eder, fakat her devlet dünya ölçeğinde daha büyük alanları nüfuz altına almaya çabalar ve bunun için milli gücüne güç katmanın gayretleri içerisinde olduğunu gözlemleriz (Meçnikov, 2006: 270). Kısacası Antropocoğrafya kuramının savunduğu tezleri kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

(i) İnsan doğasında olduğu gibi, devletin de doğasında elindekilerle yetinme ve sürekli genişleme, yani yeni nüfuz alanları edinme hedefi vardır. Bu hedefe devlet milli gücünü ve uluslararası sistemin özelliklerini dikkate alarak ulaşmaya çalışır. Bundan dolayı uluslararası hiyerarşik yapıda bazı devletlerin büyük alanlara yayılabilmeleri için güç ve iradeleri yeterli iken, yeterli olmayanların ise genişlemekten ziyade, hayatta kalma ve savunmaya dayalı stratejiyi izlerler ki, bunun günümüzdeki anlamı dengeye dayalı çok taraflı dış politikadır. Örneğin, hiyerarşik anlamda Türkiye ve Rusya ilk kategoriye giren devletler iken, Orta Asya ülkeleri ise ikinci, yani bağımsız bir devlet olarak hayatta kalmaya çabalayan devletler konumdadırlar.

(ii) Devletler genelde kültürel (kimliksel) varlığını güçlendirebildiği ölçüde yakın çevredeki ülkelerini kendilerine bağlayabilirler. Güçlü devletlerin yakın çevresindeki nüfuzlarını sağlamlaştırabilmeleri için maddi güç (ekonomi, askeri vs.) yetersizdir. Asıl önemli olan, onları yumuşak güç üzerinden kültürel anlamda kendilerine bağlamaktır ki, bu şekilde sağlanan etki ve nüfuzun daha sağlam ve kalıcı olacağını savunurlar.

(iii) Devletin büyük alanlara genişleyebilmesi için ülke içi istikrarın ve bütünlüğün sağlanması şarttır, içteki birlikle desteklenen dış politika daha etkili ve başarılı olacaktır ki, bu durum zamanla devletin büyük alanlara yayılmasını beraberinde getirecektir.

Antropocoğrafya kuramının yakın çevreler ve büyük alanlarla ilgili savunduğu milli güç, güçlü bir kimlik ve iç bütünlüğe yönelik görüşleri günümüzde de geçerlidir. Örneğin Rusya gücünü arttırmak ve yakın çevredeki varlığını sağlamlaştırmak için hem milli gücünü arttırmaya çalışırken, hem de Avrasyacılık adı altında yeni bir üst kimliği geliştirerek halkın ağız birliğini sağlama gayretlerini sergilediğini gözlemlemekteyiz.

Vasili Kliyuçevski'nin Jeopolitik Sentez Konsepti

Rusya'nın jeopolitik ekolleri arasında halkın psikolojik yapısı ile belli bir coğrafi mekâna yayılımını derinden analiz edenlerden biri Vasili Kliyuçevski'dir. Kliyuçevski bir devletin büyük alanları kapsayan yakın çevre algısını halkın psikolojik kodlarını dikkate alarak inceler. Nitekim Kliyuçevski'ye göre devleti yönetenlerinde halkın içinden çıkan birer fertler olduklarını ve halkın derin psikolojik kodlarından etkilendiklerini, dış politikayı bu psikolojik kodları gözönünde bulundurarak belirlediklerinin altını çizer. Yani Kliyuçevski bir devletin dış politikasını anlayabilmek için halkın derin psikolojik kodlarının incelenmesi gerektiğini ve halkın geçmişte nüfuz ettikleri

bölgelerin yakın çevre algısının şekillenmesinde büyük rol oynadığını vurgular. Aynı zamanda bir halkın kendi ruhuna, benliğine ve kültürüne (kimliğine) yakın, yani akraba hükmünde algıladıkları coğrafi alanları yakınlığı ve uzaklığına bakmadan yakın çevresi sınırlarına dâhil edilebileceğini savunur (Kliyuçevski, 1993: 10).

Jeopolitik Sentez Konsepti bir devletin yakın çevre alanındaki varlığının devamını iki konuya bağlı olarak inceler. Bunlardan ilki, halkın güçlü bir ruhani ve inanç yapısıyla devlete olan bağlılığı ve diğeri ise halkın çıkar ile güvenliğini herşeyin üstünde gören milliyetçi devlet adamıdır. Konseptte göre bu ikisi birleştiği zaman, bir devletin sınırlarına mücavir ve onun ötesinde yer alan bölgelere yayılımı hem kolay olur, hem de buralardaki varlığı uzun süre korunur (Kliyuçevski, 1993: 13).

Jeopolitik Sentez Konsepti'nin bir diğer temsilcisi Veniamin Semenov Tiyan Şanski'dir. 1915 yılında kaleme aldığı bilimsel çalışmasında, Rusya'nın sömürü yoluyla yakın çevresine nasıl genişlediğini ve Rusya'nın büyük alanları nasıl oluşturduğunu yazmıştır. Veniamin Semenov Tiyan Şanski bir devletin yakın çevreye üç şekilde yayılabileceğini savunur (<http://www.spatial-economics.com>):

(i) Askeri güç kullanarak sınırına mücavir ve onun ötesindeki devletleri doğrudan istilâ ederek.

(ii) Diğer güçlü bir aktörün hakiyet sürdürdüğü alanları ele geçirerek, kendi etki ve nüfuz alanındaki coğrafi alana dâhil etmekle.

(iii) Denizden denize yakın çevre alanını genişletmektir. Tiyan Şanski'nin en fazla üzerinde durduğu yayılma türü ise budur. Nitekim ona göre tarihsel anlamda bu stratejiyi Rusya, ABD ve İngiltere aralarındaki rekabeti kazanmak için kullanmışlardır. Ancak zamanla böyle bir yayılım sisteminin zengin merkez ve fakir çevre arasındaki uçurumun açılmasını sağlamıştır ve merkez ile çevrenin çeşitli anlaşmazlıklarına yol açarak, güçlü aktörün çevre ülkeler üzerindeki nüfuzuna olumsuz yansımıştır.

Konsept savunucuları Rusya'nın federasyon yapısına karşı çıkararak, yönetim şeklinin Çarlık döneminde olduğu gibi imparatorluk şeklinde oluşması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Rusya'nın geniş alana yayılan yakın çevresini kontrol edebilmesi için Büyük Petro'dan örnek alarak, ülke başkentini Ekaterinburg şehrine taşımayı önermişlerdir. Diğer taraftan yakın çevre üzerinde nüfuzun kalıcı olması için ekonomik ve kültürel bağımlılığı yaratmak gibi stratejiyi uygulamak gerektiğini dile getirmişlerdir.

Aleksei Vandam (Yedrihin)'in Büyük Strateji Konsepti

Rusya'nın dünyadaki konumunu güçlendirilmesi için jeopolitik ve jeostratejik anlamda birçok bilimsel çalışmaları kaleme alan isimlerden biri Aleksei Efimoviç Vandam (Yedrihin)'dir. 2002 yılında Yedrihin'in bütün çalışmaları tek bir kitap olarak yayınlanmıştır. Yedrihin'in çalışmalarını incelediğimiz zaman, dünya politikasında bitmeyen bir güç mücadelesinin

söz konusu olduğunu ve Rusya'nın bu mücadeleden galip çıkabilmesi için Büyük Strateji'yi uygulaması gerektiğini savunur.

Yedrihin'in Büyük Strateji'den kast ettiği ise Rusya devletinin büyük alanları elde edebilmesidir ve bunun için daha fazla güneye genişlemesi gerektiğini, bunu önlemeye çalışan Anglo-Sakson ülkelerine karşı özel bir stratejinin geliştirilmesidir. Yedrihin'in klasik çalışmasını kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Vandam, 2002: 8).

(i) Rusya'nın en büyük düşmanı Anglo-Sakson ülkeleri ile onlarla müttefiklik eden devletlerdir. Bu ülkeler Rusya'nın güçlenmesini ve devletlerarası hiyerarşide lâıyk olduğu yeri kazanmasını hiçbir zaman istemeyeceklerdir. Bundan dolayı, Rusya'da bu ülkelerin dünyadaki ağırlıklarını azaltmak ve onların etkilerini baltalamak için, Anglo-Sakson siyasetine karşıt olan bütün devletlerle müttefiklik ilişkilerini genişletmelidir. Ancak böyle davranmakla, Rusya büyük bir güney alanına sahip olabilir.

(ii) Rusya'nın büyük bir güney yakın alanı sınırlarına Karadeniz ve çevresi, Güney Kafkasya, Orta Asya, İran körfezi ve çevresi ile sıcak denizlere inmeyi sağlayacak bütün devletler dâhil edilmelidir. Rusya dünyada konumunu sağlamlaştırmak ve gücünü arttırmak istiyorsa, bu alan kapsamındaki devletleri ilgi odağından ayırmamalıdır.

Günümüzde Rusya yöneticileri Yedrihin'in Büyük Strateji Konsepti'ni iki şekilde dış politikaya taşıdıklarını gözlemlemekteyiz. İlk olarak, Anglo-Sakson ülkelerinin dünyadaki etkilerini sınırlan- dırmak ya da dengelemek adına, başta Çin olmak üzere, çok kutuplu dünya düzeninin kurulmasını isteyen bütün aktörlerle güçlü bir işbirliğini geliştirme sürecini başlatmışlardır. İkinci olarak ise BDT alanını dış politikanın temel öncelikleri arasına dâhil ederek, bu alan üzerindeki Rus nüfuzunu Avrasya Birliği Projesi üzerinden sağlamlaştırmayı, bu alanda başka da güçlü aktörlerin üstünlük sağlamasını önlemeyi ve böylece güneye daha fazla açılan Rus Monroe alanından taviz vermemeyi uygulamaya koymuşlardır (<http://www.rg.ru>).

Konstantin Leontyev'in Bizans Kuramı

1800'li yılların sonlarına doğru Rus jeopolitik kuramcısı Konstantin Leontyev kültürel yayılma fikrine dayalı Bizans teorisini geliştirmiştir. Ona göre Rusya'nın genel anlamda yakın çevre alanına, özel anlamda Rus halkı ve devletinin özelliklerinin sadece Bizans teorisiyle kavranabileceğini dile getirmiştir. Leontyev'in savunduğu temel tezi ise Rusya'nın yakın çevre alanının sınırları ve ona yönelik izlediği dış politikası sadece Slav halklarıyla sınırlı olmadığı, aksine bu sınırın daha geniş dinsel-kültürel halklara kadar yayılabileceği fikridir.

Bizans teorisinin geliştirdiği temel mantıksal dayanağı Rusya'nın süper güç olması gerektiği ve bunun hayata geçirilmesi ise sadece Rus halkının daha fazla kendi dinine sarılarak, devletin yapısını dinsel değerlere göre şekillendirmekle mümkün olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda Ortodoks

Hristiyanlığın Rus halkının yeniden canlanışında büyük rol oynayabileceğini dile getirmiştir.

Ona göre Bizans imparatorluğu Rusya'nın süper güç olma yolunda çok önemli bir örneği teşkil edebileceğini düşünmüştür ve Bizans kültürel ile dinsel reformlarını Rusya'da aynen uygulamanın mümkün olduğunu savunmuştur (Leontyev, 2000: 29).

Leontyev'e göre Rusya'nın yakın çevre alanını etkisi ve nüfuzu altına almasının üç temel yolla mümkün olduğunu dile getirmiştir:

- 1) Sınıra yakın ülkeleri günümüz anlamında yumuşak (soft) güç kullanarak kendi merkezli kenetlenmesini sağlamak.
- ii) Yakın çevreyi kendisine daha fazla bağlayarak, sonradan ortaya çıkabilecek sorunları yumuşak ve sert (hard) güçleri sentezleyen, günümüz anlamıyla akıllı güçle çözmeye dayalı stratejiler.
- iii) Yakın çevre alanındaki devletlere daha seçici davranarak, gerçek müttefikleri ayırt etmek ve ona göre dış politika stratejisini belirlemektir (Leontyev, 2000: 96).

Leontyev Rusya'nın yakın çevre alanına yayılımı anlamında ikinci yolun seçici olduğunu ve Roma kabuğundan sıyrılan Bizans imparatorluğunu örnekleyerek, Roma imparatorluğu dağılmasına rağmen onun doğu kanadını oluşturan Bizans'ın sert ve yumuşak gücü sentezleyerek, bir anlamda Roma'nın kültürel ile dinsel varlığını devam ettirdiğini ve aynı şekilde Rusya'nın da benzer taktiği uygulayarak kendi dinsel ve kültürel değerleri yaşatabileceğini ve hatta daha geniş alana yayılımını sağlayarak yeniden bir süper güç olarak ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır (Leontyev, 2000: 105).

Kendi kalemiyle ele aldığı kitabında aynen şunları dile getirmiştir: *Beniz hipotezim Rusya'nın güçlü devlet olarak sadece ülke içi bütünlüğünün sağlanmasıyla mümkün olduğudur... Önümüzde devletin gelişimi açısından iki önemli örnek mevcuttur: İngiltere ve Rusya'dır. Rusya'nın güçlü devlet olmasındaki jeopolitik kodları halkın ağız birliğine bağlı olarak gelişmiştir. İngiltere ise konjonktürün elverdiği duruma göre yeni bölgesel alanları kendi egemenliğine alarak, daha çok savunmayı gerektiren önlemlere başvurmuştur. Ancak onların izlediği siyasetin sonucu olarak galip gelen İngilizler ile mağlup olan halklar arasında öyle bir sistem oluşturulmuştur ki, bir çatı altında birbirlerini rahatsız etmeden yaşayabilme kabiliyetini sergilemişlerdir. Ruslar ise yakın çevre alanına yayılma anlamında İngiltere'ye göre daha tecrübe sahibi olarak, daha çok mağlup ettiği yeni topraklardaki halklarla içli dışlı olmadan, kendi Slavcılık fikirlerini hep dorukta tutmanın gururuyla yaşamıştır ve tek millet yapısını öne sürmüştür. Bu durum doğal olarak Rusya'nın diğer halklar ile içli dışlı olabilmesinin zorluğunu ortaya çıkarmaktadır (Leontyev, 2000: 151).*

Genel olarak, Rus siyasal yöneticiler ile günümüz jeopolitik teorisyenleri Leontyev'in Bizans teorisini Rusya'nın yakın çevreye yayılabilme kabiliyetinin iç istikrarlığı ile bütünlüğü sayesinde mümkün olabileceğini teyit için kullanmaktadırlar.

Sonuç

Rusya'nın sınırına mücavir devletlere yönelik dış politikasını anlayabilmek için ülkenin tarihsel süreç şeklinde devam eden jeopolitik ve siyasi kültür kodlarının özelliklerinin kavranmasıyla mümkündür. Rusya'nın jeopolitik ve siyasi kültür kodlarının çözülmesi, aynı zamanda Rusya devletinin uluslararası arenadaki dış politika mantığının anlaşılmasını sağlayacaktır. Günümüz Rusya yöneticileri sürekli olarak, Rusya'nın Ortodoks Hıristiyan toplumu olduğunu ve liberal-demokratik değerleri içeren günümüz Batı değerlerine uymadığını, kendisine özgü jeopolitik, siyasi ve kültürel kodları barındırdığını dile getirirler.

Bununla birlikte Rus jeopolitik kuramcılar XIX asrın ikinci yarısından başlayarak, Rusya'nın yakın çevreye yayılımını coğrafi ve tabiat kanunlarıyla açıklamaya çalışmışlardır. Nitekim onların savına göre Rusya'nın asırlarca kendi varlığını koruma güdüsüyle hareket ettiği için daha çok savunmacı ve askeri eylemlere hazırlıklı ruhla yetişmiştir. Rusya açısından böyle bir ruhi yapının oluşmasında sürekli dış baskılara maruz kalması ve tüm gücünü devletin hayatietini, çıkarlarını sağlamaya ve korumaya harcamasının rolü büyük olduğu kabul edilir. Bundan dolayı Rusya yönetim şekli açısından sürekli otoriter düzene başvurmuştur, şahsi çıkarları devletin çıkarlarına boyun eğdirmiş ve kişisel özgürlükleri güvenlik gerekçesiyle sınırlandırmaya yeğlemiştir.

Kısacası Rusya'nın jeopolitik ve kimlik kodları ile siyasi kültürünü devletin hayatietini sağlamaya dayalı fikirler üreten klâsik Rus kuramcılarının teorileri ile anlamlandırmak mümkündür. Bu kuramların devlet yöneticilerine aşılama istediği temel anlayış ise Rusya'nın güçlü aktör olarak sadece bağımsız ve egemen devlet sıfatıyla ayakta kalabileceğini, bu amaca ulaşmak için ise güvenliğine daha fazla ehemmiyet vererek, iç bütünlüğü sağlamak ve halkı devletin hayati çıkarlarını savunmak için mobilize edebilme kabiliyetini geliştirmekle mümkün olduğunu savunurlar. Nitekim günümüz Rusya devlet Başkanı Vladimir Putin'in uygulamaya koyduğu temel stratejisi klâsik Rus jeopolitik kuramcılarının fikirleriyle özdeşleştiğini gözlemleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- BERDİYAYEV Nikolai (2008), *Sudba Rossiya*, Eksmo: Moskova.
GUMİLEV, Lev. (2005). *Etnogenez i Biosfera Zemli*, AST: Moskova.
KARSAVİN Lev (1992). *Evrastivo: Opit Sistematiçeskogo İzlojeniya*, Evrozistvo: Moskova.
KONSTANTİN Leontyev (2000), *Pozdniya Osen Rossii*, Agraf: Moskova.
LATUHİNA Kira (15 Şubat 2013), *Avtoritet Rossiya v Mire Budet Ukrepli-yatsiya*, <http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html> (16.02.2013)
MEÇNİKOV Lev (2006), *Sivilizasiya i Velikiye Reki*, Pangeya: Moskova.

- MUHAEV Raşid (2010), *Geopolitika*, İkinci baskı, Yuniti Dana: Moskova.
- POLYAKOV Yuriyi (1992), "Rossiskiye Prostorı: Blago İli Proklatiye?", *Svobodnaya Mısıl*, 12.
- PUTİN Vladimir (20 Şubat 2013), *Bit Silnımı: Garantiyi Nasionalnoi Bezopasnosti Dliya Rossiyi*, <http://www.rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>
- REŞETNİKOV Leonid (23 Eylül 2013), *Mı Doljny Vibratsiya Na Svoi, Tretyi Put Rossiyi*, http://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/leonid_reshetnikov_my_dolzhny_vybratsa_na_svoj_tretij_put_rossii_348.htm
- SAVİTSKİ Piyotr (1997), *Kontinent Evraziya*, Agraf: Moskova.
- SEMENOV, Tiyan Şanski (1 Şubat 2008), *O Moguşestvennom Territorialnom Vladeni Primenitelno k Rossiyi. Oçerk Politiceskoi Geografi*, http://www.spatial-economics.com/images/spatial-econimics/2_2008/semenov2.2008.pdf
- VANDAM (YEDRİHİN), Aleksei (2002), *Geopolitika i Geostrategiya*, Kuçkovo-pole: Moskova.
- VERNADSKI Vladimir (2000), *Naçertaniye Ruskoı İstoriyi*, Lan: Sankt Peterburg.